

Raporturile șefului de stat cu organele executive

Silvia GORIUC,
doctor în drept, conferențiar universitar,
Academia de Administrare Publică
de pe lângă Președintele Republicii Moldova

SOMMAIRE

Les rapports du chef d'État avec les autorités exécutives dépendent de l'endroit lui attribué dans le système d'organes de l'État. Le contenu des relations dépend du régime constitutionnel établi et de la Constitution, qui causent expressément le lieu du chef d'État dans le système constitutionnel ou il peut révéler la place et le rôle des pouvoirs conférés par la Constitution. Étant donné que la Constitution de la République de Moldova ne stipule pas expressément la place du Président de la République de Moldova dans le système du pouvoir d'État, le problème reste discutable. Dans une analyse comparative de la relation entre le chef de l'État et les autorités exécutifs d'État dans les arrangements constitutionnels différents, nous pouvons conclure que le chef de l'État, traditionnellement, fait partie de l'exécutif, même si cela n'est pas désignée dans la Constitution.

Raporturile șefului de stat cu organele executive depind de locul atribuit în sistemul organelor puterii de stat. Conținutul raporturilor depinde de regimul constituțional stabilit și prevederile Constituției, care pot determina expres locul șefului de stat în sistemul constituțional sau locul și rolul acestuia poate reieși din atribuțiile conferite de Constituție. În literatura de specialitate se apreciază caracterul moncefal (S.U.A.) și bicefal (Rusia) al executivului în cadrul republicilor prezidențiale și caracterul bicefal dualist (Franța) și bicefal monist (R.F.G.) în republicile semiprezidențiale și parlamentare. Ca exemplu, art. 2, paragraful 1 al Constituției S.U.A. prevede o formulare clară, lipsită de orice ambiguitate sau posibilitate de interpretare, potrivit căreia „puterea executivă va fi exercitată de Președintele Statelor Unite ale Americii”. [3] Articolul menționat atribuie de la început o putere de decizie executivă Președintelui, conferindu-i, astfel, locul de frunte în ierarhia constituțională americană. Instituția prezidențială va fi apreciată ca fiind puternică, influentă sau, dimpotrivă, slă-

bă, în funcție de caracteristicile personale ale celui ce ocupă fotoliul de președinte. Deși atribuțiile executive încredințate Președintelui sunt destul de largi, aceasta nu înseamnă că el ar putea acționa cu totul discreționar sau că ar încălca în mod vădit prerogativele celorlalte organisme. În termeni constituționali, el beneficiază pe lângă prerogativele prevăzute expres de Constituție și de „puteri neenumerate”, dar acest termen nu este sinonim cu putere nelimitată. [9, p.138] Președintele Rusiei este șeful statului, dar nu și șeful Guvernului. Parlamentul aprobă numai candidatura Primului-Ministru, ceilalți membri ai Guvernului fiind numiți direct de Președinte. Președintele poate demisiona în orice moment Guvernul. [15, p.10]

În Constituția Republicii Franceze, atribuțiile Președintelui Republicii, în domeniul executiv, sunt definite într-o formă generală, stabilind direcțiile principale ale competențelor prezidențiale. În relațiile cu Guvernul, atribuțiile Președintelui Republicii vizează numirea Primului-Ministru și a membrilor Guvernului, prezidarea șe-

dințelor Consiliului de Miniștri, [4] practică utilizată destul de des în sistemul francez, ceea ce facilitează Președintelui posibilitatea de a urmări acțiunea guvernamentală.

Referindu-se la caracterul bicefal al executivului în cadrul republicilor semiprezidențiale și parlamentare, Philippe Ardant accentuează că acest bicefalism poate fi atât dualist cât și monist. În cadrul executivului bicefal dualist, puterea executivă este împărțită în mod egal între șeful statului și șeful guvernului. În cazul executivului monist, „bicefalismul executivului este dezechilibrat în favoarea Cabinetului. În aceste condiții, „șeful de stat apare ca un element decorativ în edificiul constituțional”. În același timp, susține Philippe Ardant, „șeful statului este simbolul unității naționale la care se va recurge în caz de criză gravă... Regimul monist a devenit o regulă în sistemele parlamentare, cum ar fi Italia, Spania, Germania”. [1, p. 238-239]

Sub acest aspect, în Germania putem constata că puterea executivă federală este supusă regulilor regimului parlamentar monist, concentrarea puterii executive în mâna Cancelarului Federal reprezintă o trăsătură definitorie a sistemului. Președintele Republicii Federale a Germaniei numește în anumite funcții publice, reprezintă republica pe plan internațional, încheie tratate, acreditează și primește trimiși diplomatici, numește și revocă din funcție judecătorii, dar Cancelarul Federal este cel care stabilește liniile politicii interne și externe, el își asumă răspunderea politică în fața Parlamentului pentru realizarea programului de guvernare. Cancelarul Federal este principalul factor de decizie politică în sistemul puterii al Republicii Federative Germania.

Președintele Federal participă la formarea Guvernului prin desemnarea unui candidat la funcția de Prim-Ministru și, în final, la numirea Guvernului, însă Constituția R.F.G. prevede o procedură complexă de numire a Primului-Ministru, menită să ofere cât mai multe soluții pentru desemnarea

în fruntea Guvernului a unei personalități politice și, astfel, să se evite posibilele crize ministeriale. Președintele Federal propune un candidat care trebuie să întrunească acordul Bundestagului. În cazul în care cel propus de Președintele Federal la funcția de Cancelar Federal nu obține majoritatea necesară, Bundestagul poate alege un Cancelar Federal cu o majoritate absolută a membrilor săi în 14 zile de la primul scrutin, dar în acest caz, inițiativa de a propune un candidat aparține Bundestagului. Bundestagul va alege Cancelarul Federal cu majoritatea absolută de voturi, iar Președintele Federal îl va numi obligatoriu în funcție. În acest caz, Președintele Federal are doar un rol formal în acest raport între Parlament și Cancelarul Federal, deoarece, indiferent de poziția sa, va fi nevoit să se conformeze cerinței adresate de forul legislativ și să numească Primul-Ministru ales de Bundestag, dar nu cel propus de Președintele Federal. Miniștrii federali sunt numiți și revocați de șeful statului la cererea Cancelarului Federal. Legea Fundamentală nu prevede ca membrii Guvernului sau doar o parte dintre aceștia să primească investitura Parlamentului sau să fie responsabili în fața acestuia. Se precizează doar că la intrarea în funcție, Cancelarul Federal și membrii Guvernului depun jurământul în fața Bundestagului. [6]

Exercitarea controlului parlamentar asupra executivului, în această țară, cunoaște o expresie distinctivă. Pe lângă faptul că Președintele Republicii este iresponsabil, în sens constituțional, în fața Parlamentului, demiterea Cancelarului Federal, care antrenează destituirea Guvernului, este supusă unor reguli speciale, care validează așa-numita moțiune de cenzură pozitivă. În virtutea acestor reguli, Bundestagul nu poate demite Cancelarul Federal decât dacă acceptă un succesor al acestuia, cu o majoritate absolută de voturi. În cazul în care o moțiune de neîncredere în Cancelarul Federal este respinsă, Președintele Re-

publicii poate, la propunerea Cancelarului Federal, să dizolve Bundestagul, asigurând pe această cale reluarea funcționalității executivului, pe baza consultării corpului electoral, în cadrul alegerilor parlamentare.

În sistemul constituțional italian relația dintre Președinte și Guvern cunoaște și ea elemente specifice. În acest stat, executivul bicefal are puternice conotații dualiste. Astfel, Președintele Republicii este ales de Parlament, în ședința comună a celor două camere, la care mai participă și trei reprezentanți ai fiecărei regiuni, aleși de consiliul regional, cu asigurarea reprezentării minorităților din acest consiliu. Pentru alegerea Președintelui Republicii, la primele trei tururi de scrutin este necesară o majoritate calificată de două treimi, iar la următoarele - de o majoritate absolută.

Constituția Italiei prevede că Președintele Republicii este șeful statului și, în această calitate, el este cel care aprobă trimiterea unui proiect de lege uneia sau alteia dintre camere. Guvernul nu poate prezenta Parlamentului un proiect de lege în afara aprobării Președintelui Republicii. De asemenea, Președintele numește funcționarii publici, în condițiile legii, are comanda forțelor armate, prezidează Consiliul Suprem de Apărare, prezidează Consiliul Superior al Magistraturii.

Președintele are la dispoziție o paletă largă de posibilități de desemnare a Primului-Ministru, în funcție de configurația politică a Parlamentului. Miniștrii pot fi recrutați fie din cadrul Parlamentului, fie din afara acestuia. Statisticile guvernamentale indică însă practica de recrutare a miniștrilor din rândul membrilor Parlamentului, miniștrii nonparlamentari fiind, prin excelență, specialiști cu înaltă calificare sau militari. Primul-Ministru direcționează politica generală a Guvernului și își asumă răspunderea pentru aplicarea acesteia. Răspunderea Președintelui Republicii revine Guvernului, prin obligativitatea contrasemnării actelor prezidențiale de către miniștri care

le propun și pe care și le asumă. Miniștrii poartă o răspundere colectivă, pentru activitatea generală a Cabinetului, și o răspundere personală, pentru ministerul pe care îl conduc, în fața Parlamentului. [5]

Deoarece Constituția Republicii Moldova nu prevede expres locul Președintelui Republicii în sistemul organelor puterii de stat, această problemă rămâne a fi discutabilă. Aducem doar câteva opinii. „În țările în care forma de guvernământ este republica parlamentară, în condițiile funcționării stabile a mecanismului de stat, șeful statului, care nu face parte din „triada puterii”, ne-dispunând de atribuțiile necesare, poate avea o influență generală asupra deciziilor de importanță statală, doar în pofida autorității funcției pe care o deține sau a autorității proprii”. [14, p. 12] „Președintele Republicii Moldova, pe lângă calitatea de șef al statului, este și șef al executivului, aflându-se în vârful piramidei sistemului acestei autorități”. [11, p. 47] „Referitor la Guvern și Președintele Republicii Moldova, nu este expres prevăzut că ele ar fi o putere executivă, dar rezultă din atribuțiile prevăzute pentru Președinte în articolele 86-88 ale Constituției, iar pentru Guvern - în articolul 96 al Constituției, care asigură realizarea politicii interne și externe a statului, și exercită conducerea generală a administrației publice, încât putem conchide că ambele fac parte din autoritatea executivă”. [10, p. 32] După cum observăm, opiniile referitor la locul și rolul Președintelui Republicii Moldova, în raport cu puterea executivă, sunt destul de diferite.

Considerăm că atribuțiile înscrise în art. 86-88 [2] sunt atribuții exercitate de Președintele Republicii Moldova, în calitatea sa de șef al statului, dar nu ca parte a puterii executive. Astfel, art. 86 al Constituției acordă Președintelui Republicii Moldova atribuții în domeniul politicii externe, caracteristice șefului de stat, care personifică statul și exercită funcția reprezentativă a statului în exterior. Iar art. 88 al Constituției

ei acordă Președintelui Republicii Moldova un șir de atribuții caracteristice șefului de stat, care personifică statul și exercită funcția reprezentativă a statului în interior: conferă decorații și titluri de onoare; soluționează problemele cetățeniei Republicii Moldova; acordă grade militare supreme; acordă grațiere individuală etc. Articolul 87 al Constituției îi conferă Președintelui, în calitate de șef al satului și garant al suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării, atribuții în domeniul apărării, care, de asemenea, sunt caracteristice atribuțiilor șefului de stat, excepție fiind R.F.G. (în R.F.G. atribuțiile în domeniul apărării sunt exercitate de Cancelarul Federal, însă nu din cauza că țin de domeniul executivului, dar, reieșind din situația politică la momentul adoptării Legii Fundamentale, pentru a evita concentrarea puterii, luând în considerație trecutul fascist al țării).

Conform art. 96 al Constituției Republicii Moldova, Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a statului și exercită conducerea generală a administrației publice. Mai mult ca atât, responsabilitatea pentru guvernare și-o asumă Guvernul, iar decretele Președintelui ce țin de un șir de atribuții, prevăzute în articolele menționate (art. 86, alin. 2; art. 87, alin. 2-4 ale Constituției) necesită contrasemnarea Primului-Ministru. [2]

Profesorul Victor Popa susține că „șeful statului, în mod tradițional, face parte din puterea executivă, cu toate că nu este nominalizat astfel în Constituția Republicii Moldova”. [12, 340] Evident că, odată ce art. 6 al Constituției Republicii Moldova consfințește principiul separării și colaborării puterilor în stat, Președintele Republicii nu poate fi plasat în afara puterilor, pentru a evita apariția pe lângă puterile legislativă, executivă și judecătorească a unei a patra puteri – prezidențială.

Considerăm că prevederile, în domeniul puterii executive, ale Constituției Republi-

cii Moldova dovedesc caracterul monist al executivului, definit de constituționalistul francez Phillip Ardant, Președintele Republicii Moldova participând secundar la realizarea funcției de guvernare, care este exercitată la direct de Primul-Ministru al Republicii, ca șef al executivului, și Guvernul Republicii, responsabili pentru guvernare în fața Parlamentului.

În calitate de șef al statului, Președintele Republicii Moldova dispune de anumite atribuții în legătură cu Guvernul, după cum dispune și de atribuții în legătură cu Parlamentul și autoritatea judecătorească. În ce privește relația Președintelui Republicii cu Guvernul, în baza prevederilor constituționale, pot fi identificate următoarele atribuții: desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-Ministru; numirea Guvernului în baza votului de încredere acordat de Parlament; revocarea și numirea unor membri ai guvernului, la propunerea Primului-Ministru, în caz de remaniere guvernamentală sau vacanța postului.

Așadar, Președintele Republicii Moldova participă activ la formarea Guvernului; el declanșează procedura de investitură și tot el, prin numirea Guvernului pe baza votului de încredere acordat de Parlament, o încheie. Între atribuțiile prezidențiale specifice acestor două etape există însă o diferență esențială.

Prima etapă este aceea a unor negocieri politice, în cadrul cărora Președintele îndeplinește o funcție activă, de incitare, selecție, mediere și, în final, de desemnare a candidatului la funcția de Prim-Ministru. Potrivit art. 98, alin. 1 al Constituției Republicii Moldova, îndeplinirea atribuției corespunzătoare acestei funcții nu este arbitrară, întrucât desemnarea candidatului se face de Președintele Republicii în urma consultării fracțiunilor parlamentare. Deci scopul constituțional al acestor consultări îl reprezintă configurarea sprijinului politic pentru viitorul candidat, respectiv constituirea unei majorități parlamentare abso-

lute din rândul parlamentarilor necesară a obține votul de încredere. În cazul în care niciun partid nu deține în Parlament o asemenea majoritate, sprijinul politic poate rezulta fie dintr-o alianță parlamentară, ce nu implică reprezentarea în Guvern a tuturor partidelor care îl acordă, fie dintr-o coaliție de guvernare, când partidele ce sprijină Guvernul sunt reprezentate în compoziția politică a acestuia, fie dintr-o combinație a acestor două modalități.

Prin exercitarea atribuției de desemnare a candidatului la funcția de Prim-Ministru, Președintele Republicii Moldova prefigurează sprijinul parlamentarilor de care acesta se va bucura în vederea acordării votului de încredere. De aceea, ținând seama de negocierile ce au loc, inițiate și conduse de Președintele Republicii, etapa de realizare a atribuției respective este prin excelență politică, iar în relația cu Parlamentul ea are semnificația unei colaborări inițiale și indispensabile dintre Președintele Republicii și Parlament, pentru formarea Guvernului. În formarea acestui acord, Președintele Republicii Moldova îndeplinește exclusiv rolul unui inițiator, desemnarea fiind expresia unei prerogative prezidențiale, iar Parlamentul - pe acela de autoritate de decizie, întrucât investirea Guvernului se realizează de către Președintele Republicii numai în baza votului de încredere acordat de Parlament.

Alin. 2 al art. 98 al Constituției Republicii Moldova prevede că, în termen de 15 zile de la desemnare, candidatul pentru funcția de Prim-Ministru va cere votul de încredere al Parlamentului asupra programului și a întregii liste a Guvernului. În cazul neacordării votului de încredere, procedura de investitură se reia, Președintele Republicii organizând noi consultări politice, în vederea desemnării unui nou candidat, fiind posibilă chiar desemnarea aceleiași persoane, în absența vreunei interdicții constituționale în acest sens.

Acordarea votului de încredere are loc

după dezbaterile programului de guvernare și a listei Guvernului și constituie un fapt juridic, un contract de guvernare, în urma căruia apare și răspunderea politică exclusivă a Guvernului în fața Parlamentului.

Votul de încredere se acordă întregii liste a Guvernului, iar programul de guvernare este „acceptat” de Parlament și nu „aprobat”, prin aceasta evidențiindu-se rolul politic al Guvernului. Rezultă că textul constituțional a urmărit să reliefeze că decizia stabilirii liniilor politice strategice ale guvernării aparține Parlamentului, fără ca acesta să devină copârtaș la realizarea lor. Guvernul va răspunde politic în fața Parlamentului pentru întreaga sa activitate, iar fiecare membru al Guvernului răspunde politic solidar cu ceilalți membri pentru activitatea Guvernului și pentru actele acestuia (art. 104; art. 105, alin. I al Constituției).

Având ca fundament votul de încredere al Parlamentului, Președintele Republicii numește Guvernul. Numirea Guvernului de către Președintele Republicii este o atribuție caracteristică șefului de stat, ce se înscrie în mecanismele de interferență a puterilor. De altfel, Președintele este obligat să numească Guvernul în componența acceptată de Parlament, chiar dacă are careva obiecții asupra unor candidaturi din lista acceptată de Parlament. Aceasta nu înseamnă, în vreun fel, că numirea ar fi un act exclusiv formal al Președintelui Republicii. Dimpotrivă, ea are un caracter solemn, semnificând încheierea procedurii de investitură. De aceea, membrii Guvernului depun în fața Președintelui Republicii Moldova jurământul de credință, dată de la care intră în exercițiul mandatului ce le-a fost încredințat de Parlament prin votul de încredere exprimat.

Din cele menționate ajungem la concluzia că, în baza sistemului nostru constituțional, nu putem vorbi despre raporturi de subordonare între Președintele Republicii și Guvern și nici despre organe ale administrației ministeriale aflate în raporturi de

subordonare, în sensul strict al termenului, față de Președintele Republicii.

Conform prevederilor art. 98, alin. 5 din Constituția Republicii Moldova, Guvernul își exercită atribuțiile din ziua depunerii jurământului de către membrii lui în fața Președintelui Republicii. Constituția Republicii Moldova prevede termenul de 15 zile de la desemnarea candidaturii la funcția de Prim-Ministru până la acordarea votului de încredere de către Parlament, dar nu prevede termenul în care Președintele Republicii numește Guvernul de la acordarea votului de încredere. Curtea Constituțională, referindu-se la termenul de numire a Guvernului de către Președinte, s-a pronunțat că „termenul urmează a fi unul rezonabil”. [7] Considerăm sintagma „termen rezonabil” nu prea reușită în cazul în care vorbim de unicul organ central executiv ce „asigură realizarea politicii interne și externe a statului și exercită conducerea generală a administrației publice” (art. 96, al. 1 al Constituției). În acest context, considerăm că ar fi binevenită o completare a art. 98, alin. 4 al Constituției Republicii Moldova, prin care ar fi stabilit termenul concret, rezonabil, din punctul de vedere al legislativului, de numire a Guvernului de către Președintele Republicii după acordarea votului de încredere de către Parlament.

Pe lângă contribuția Președintelui Republicii Moldova în declanșarea și finalizarea procedurii de investitură a Guvernului, reglementările constituționale prevăd încă o atribuție a Președintelui Republicii în raporturile sale cu Guvernul și anume revocarea și numirea unor membri ai acestuia. Potrivit art. 98, alin. 6 din Constituție, în caz de remaniere guvernamentală sau de vacanță a funcției, Președintele Republicii Moldova revocă și numește, la propunerea Primului-Ministru, pe unii membri ai Guvernului. Textul constituțional folosește noțiunea de remaniere guvernamentală, care trebuie înțeleasă ca o schimbare intervenită față de componența Guvernului anterior apro-

bată de Parlament. Aceasta presupune că locul unor miniștri care s-au aflat pe lista propusă de Primul-Ministru și aprobată de Parlament, este luat de alții. Pornind de la formularea din norma constituțională „unii membri ai Guvernului”, apare întrebarea dacă, ipotetic, ar fi posibil ca prin două remanieri guvernamentale succesive să fie schimbată întreaga componență a Guvernului cu păstrarea doar a Primului-Ministru? Într-o astfel de ipoteză ar funcționa un Guvern, în care niciunul dintre membri, cu excepția Primului-Ministru, nu au beneficiat de încrederea Parlamentului. Hotărârea Curții Constituționale din 24 aprilie 1999 cu referire la interimatul funcției de Prim-Ministru, interpretând art. 101 al Constituției, s-a pronunțat că „Primul-Ministru interimar nu poate fi desemnat decât din rândul membrilor Guvernului, deoarece numai acestora, la timpul respectiv, Parlamentul le-a acordat vot de încredere”. [8] În cazul în care Președintele Republicii desemnează un Prim-Ministru interimar din rândul Guvernului, care nu a figurat inițial în lista aprobată de Parlament, nu putem vorbi despre legitimitatea conducerii Guvernului. În aceeași ordine de idei, ținem să atragem atenția că, conform articolelor 80, alin. 2, 3 și 128, alin. 2 ale Regulamentului Parlamentului, lista Guvernului propusă de candidatul la funcția de Prim-Ministru se supune dezbaterii Parlamentului după prezentarea raportului Comisiei juridice, pentru numiri și imunități. În procesul întocmirii raportului, Comisia va examina candidaturile pentru numirea în funcție a membrilor Guvernului, având dreptul de a chema spre audiere persoanele în cauză. [13] Deși votul de încredere se acordă întregii liste a Guvernului, această investitură se face în bloc și nu pentru fiecare membru al Guvernului, totuși Comisia parlamentară, în procesul de pregătire a raportului, examinează candidaturile în parte.

În practica constituțională a altor republici, remanierele guvernamentale se reali-

zează atât fără participarea legislativului, cât și cu participarea acestuia. De exemplu, conform prevederilor constituționale ale Legii Fundamentale a R.F.G., Bundestagul acordă vot de încredere Primului-Ministru, care prezintă programul de activitate. În acest caz, pentru Primul-Ministru, acordarea încrederii comportă un caracter special, deoarece el este cel care în calitate de candidat la această funcție a solicitat votul de încredere și a reușit să-l obțină potrivit dispozițiilor constituționale. În ultimă instanță, componența Guvernului este expresia încrederii pe care Parlamentul o acordă candidatului la funcția de Prim-Ministru, care își formează echipa pentru realizarea programului acceptat de Bundestag. Conform prevederilor art. 101 din Constituția Lituaniei, remanierele guvernamentale se realizează fără participarea legislativului în

fiecare caz aparte, dar în cazul în care remanierele guvernamentale au atins jumătate din componența Guvernului, va fi solicitat un nou vot de încredere. [16]

În ultimul timp, s-au purtat multiple discuții referitor la necesitatea reformei constituționale în Republica Moldova, fiind invocați atât factori de natură politică, cât și de natură juridică. Principalul obiect al dezbatelor a fost instituția Președintelui, deoarece modificarea Constituției în anul 2000, cu schimbarea modalității de alegere a Președintelui, a dezechilibrat rolul pe care îl avea șeful statului, până în 2000, în sistemul autorităților publice. Necesitatea realizării unei reforme constituționale este evidentă, iar practica constituțională a unor țări la care ne-am referit, ne oferă unele norme constituționale deja verificate, care pot fi receptate pentru Republica Moldova.

NOTE

1. Ardant, Ph. Institutions politiques & Droit constitutionnel. Paris: L.G.D.J., 2001.
2. Constituția Republicii Moldova, Chișinău, 2012.
3. Constituția Statelor Unite ale Americii. București: ALL Educațional, 1998.
4. Constituția Republicii Franceze. București: ALL Educațional, 1998.
5. Constituția Republicii Italiene. București: ALL BECK, 1998.
6. Legea Fundamentală pentru R.F.G. București: ALL Educațional, 1998.
7. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova, nr. 15 din 23.03.1999. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 39-41/25 din 22.04.1999.
8. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 18 din 27.04.1999. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 53/19, 1999.
9. Ionescu, Cr. Instituții politice și drept constituțional. București: Ed. Fundației „România de mâine”, 1999.
10. Lazari, C. Reflecții teoretice asupra Constituției Republicii Moldova. // Revista Națională de Drept, nr.11(14) 2001.
11. Orlov, M. Drept administrativ. Chișinău: Epigraf, 2001.
12. Popa, V. Drept public. Chișinău: Academia de Administrare Publică, 1998.
13. Regulamentul Parlamentului. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 59-62, 2000.
14. Гуцуляк, В. К вопросу о конституционно-правовом статусе главы государства. // „Закон и жизнь”, nr. 5(20), 2003.
15. Дегтев, Г. В. Некоторые теоретические закономерности становления института президентства на современном этапе. // „Государство и право”, nr. 2, 2005.
16. Конституция Литвы // Конституции стран Европы: в 3-х томах, том 2. Под. общ. ред. Л. А. Окунькова. Москва: НОРМА, 2001.